

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2546 จำลิสตรี พันธุ์ศักดิ์ อังคสุโข อายุ 38 ปี สังกัดกรมกิจการพลเรือนทหารบก ถูกจับกุมขณะใช้โทรศัพท์มือถือแอบถ่ายได้กระโปรงนักศึกษาที่มาเที่ยวงานและพนักงานพริตตี้เกิร์ล ที่แต่งตัวในชุดกระโปรงสั้นในงานไอซ์ทีเอ็กซ์โป ที่ศูนย์การค้าเซ็นทรัลลาดพร้าว และสารภาพว่า เพิ่งจะซื้อโทรศัพท์มือถือที่ถ่ายรูปได้มาใหม่จึงอยากทดลองถ่ายภาพของสาว ๆ ไว้ดูเล่น เมื่อเปิดโทรศัพท์มือถือมาเปิดดูพบรูปถ่ายเห็นริเวखाและของสงวนเร้นลับได้กระโปรงเหยื่อสาวนับสิบรูป บางรูปซูมภาพจนเต็มหน้าจอ¹ จากนั้น สวส.สน.พหลโยธินสอบสวนดำเนินคดี ถ่ายรูป ทำประวัติ เปรียบเทียบปรับเป็นเงิน 500 บาท ฐานก่อความเดือดร้อนรำคาญ และปล่อยตัวไป²

ประเด็นที่น่าสนใจคือ อะไรทำให้ผู้หญิงที่ตกเป็น “เหยื่อ” ไม่ดำเนินคดีให้ถึงที่สุด เงินค่าปรับ 500 บาทจากคดีนี้ก็เข้ารัฐ แล้วผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อได้รับอะไรเป็นการชดใช้สำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นกับตนเอง อะไรที่เป็นความคุ้มครองจากรัฐที่มีต่อผู้หญิง และอะไรคือความยุติธรรมสำหรับผู้เสียหาย กลติการกระทำผิดที่เกี่ยวกับเพศเช่นนี้ เป็นกรณีที่เกิดขึ้นได้ทั่วไป ไม่ว่าจะบนรถเมล์ ห้องน้ำหญิง ห้องเรียน ห้างสรรพสินค้า อาจจะเรียกได้ว่าเกือบจะทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะในพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ส่วนตัว ผู้ศึกษาเชื่อว่ามีหลาย ๆ กรณีที่ไม่เป็นคดีความ จากคดีนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงประเด็นทางสังคมหลาย ๆ ประเด็น อาทิ การคุกคามทางเพศ การละเมิดสิทธิมนุษยชน อคติทางเพศ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศ ฯลฯ แต่กรณีที่เกิดขึ้นนี้ ฐานความผิดของคดีนี้คือ “การ

¹ หลังจากเปรียบเทียบปรับและลบภาพของผู้เสียหายในโทรศัพท์มือถือ แต่เว็บไซต์ kapook.com ได้นำเสนอข่าวนี้พร้อมกับภาพแอบถ่ายที่เป็นภาพของผู้เสียหาย ทั้ง ๆ ที่มีการตกลงระหว่างคู่กรณีว่าจะลบภาพที่ถูกแอบถ่ายทั้งหมด <http://www.kapook.com>, (6 สิงหาคม 2546)

² ข่าวนี้ได้รับความสนใจอย่างมาก เพราะมีผู้เข้าไปแสดงความคิดเห็นถึง 995 คน ณ วันที่ 6 สิงหาคม 2546 หลังจากเกิดเหตุการณ์นี้เพียง 2 วัน <http://www.kapook.com>, (6 สิงหาคม 2546)

สร้างความเดือดร้อนรำคาญ” ปัญหาที่เห็นได้ชัดอย่างหนึ่งก็คือ ไม่มีข้อบัญญัติของกฎหมายที่ละเอียดพอสำหรับฐานความผิด เรียกว่า กฎหมายไม่ละเอียดอ่อนพอที่จะเข้าใจประสบการณ์ ความรู้สึกของผู้หญิง อีกทั้งบทบัญญัติของกฎหมายให้ความหมายที่กว้างเกินไปสำหรับภัยทางเพศที่ผู้หญิงต้องเผชิญ การให้ความหมายที่กว้างเกินไปของข้อบัญญัติทางกฎหมาย กลายเป็นช่องว่างของกฎหมายที่เป็นความคลุมเครือในการตีความตามคดีที่เกิดขึ้นดังนั้นด้วยความที่ไม่มีข้อกฎหมายที่ระบุอย่างชัดเจนส่งผลให้เจ้าหน้าที่ผู้ใช้กฎหมายกลายเป็นตัวแปรสำคัญที่จะให้คุณให้โทษแก่คู่กรณี

ในสังคมปัจจุบันเกิดอาชญากรรมทางเพศหลายรูปแบบที่บทบัญญัติของกฎหมายให้ความหมายแบบคลุมเครือและครอบจักรวาล อีกทั้งเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายก็ยังดำเนินการในลักษณะประนีประนอม ส่งผลให้ผู้หญิงไม่อาจเรียกร้องการชดใช้หรือได้รับความยุติธรรมจากข้อกฎหมาย และในสังคมแบบโลกาภิวัตน์ที่เทคโนโลยีและวิถีชีวิตของผู้คนหมุนเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว แต่ตัวบทกฎหมายกลับกลายเป็นความคร่ำครึ และเป็นเรื่องยากที่จะแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ให้ทันผลจึงตกอยู่ที่ผู้ด้อยอำนาจหรือคนที่อยู่ในสถานะต่ำชั้นทางสังคม

จากกรณีที่ได้นำเสนอเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงการวางตำแหน่งให้กับผู้หญิงจากกฎหมายที่เป็นวาทกรรม (Discourse) ของรัฐที่สร้างอำนาจให้กับคนกลุ่มหนึ่งจนทำให้เกิดการเอาเปรียบหรือเกิดการลดทอนอำนาจของคนอีกกลุ่มหนึ่งจากข้อกฎหมาย แล้วผู้ที่สร้างวาทกรรมนี้ก็คือผู้ชาย จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่กฎหมายจะเต็มไปด้วยอคติทางเพศ และภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศในพื้นที่ของกฎหมาย จึงเป็นที่มาของสมมุติฐานของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ “ผู้หญิงกลายเป็นเหยื่อ และถูกกดขี่เอาเปรียบจากกฎหมาย”

จากกรณีที่ได้นำเสนอมาสะท้อนให้เห็นถึงสถานะความต่ำชั้นของผู้หญิงในพื้นที่ทางกฎหมาย ดังนั้นประเด็นของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงได้ใช้แนวคิดแบบสตรีนิยม (Feminism) ซึ่งหมายถึงการใช้ผู้หญิงเป็นจุดศูนย์กลางของการศึกษา ในบริบททางประวัติศาสตร์ ผู้หญิงได้รับบทบาทที่ด้อยและในการที่จะทำให้เข้าใจกระบวนการที่ทำให้ผู้หญิงด้อยนั้น ต้องมีการวิเคราะห์โดยเฉพาะเจาะจงเรื่องสถานภาพของผู้หญิง¹ เพราะการวิจัยที่ขาดมิติในเรื่องเพศภาวะ/เพศสภาพ (Gender) ทำให้เกิดความคลุมเครือในการที่จะเข้าถึงปัญหา รวมถึงการแก้ไขปัญหาโดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะเพศ

¹ วิชา สมสวัสดิ์, “ผู้หญิงกับกฎหมายและการเมืองแนวคิดและทิศทางการวิจัยด้านสตรีศึกษา”, โครงการฝึกอบรมนักวิจัยด้านสตรีศึกษา รุ่นที่ 4 ปี พ.ศ.2542, (เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542), หน้า 54.

บทความของ วารุณี ภูริสินสิทธิ์ เรื่อง “ความเป็นเพศ (Gender)” ได้อธิบายไว้ว่า “ที่ผ่านมานักศึกษาทางประวัติศาสตร์หรือแขนงอื่น ๆ มักจะศึกษาในลักษณะของภาพรวมของสังคมหรือมักให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าในฐานะเป็นผู้มีอำนาจหรือเป็นผู้มีบทบาทในสังคมมากกว่า การมองข้ามหรือละเลยผู้หญิงส่งผลทำให้ความเข้าใจสังคมทั้งหมดถูกบิดเบือนไปไม่ได้ภาพที่แท้จริงของสังคม เมื่อต้องการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ก็มักจะพิจารณาคนในสังคมแบบรวมไม่แบ่งแยกเพศหรือบางครั้งก็ใช้การศึกษาข้อมูลของผู้ชายและถือว่าเป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมด”

การศึกษาสังคมลักษณะนี้ได้ถูกนักสตรีนิยม (Feminist) วิพากษ์วิจารณ์อย่างมากว่าเป็นการครอบงำในวงการวิชาการที่มีชายเป็นใหญ่ เพราะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงมีน้อยมาก ผู้หญิงจะไม่ได้ได้รับความสนใจในการศึกษาหรือถ้าได้รับการศึกษาก็เป็นเพียงข้อมูลประกอบเท่านั้น เพราะฉะนั้นจะพบว่าในการศึกษาสังคมไม่ว่าในด้านใดก็ตามมักไม่ค่อยมีเรื่องของผู้หญิงปรากฏออกมาไม่ว่าจะเป็น วิถีชีวิตการรวมกลุ่ม การจัดการความขัดแย้งระบบความคิด ทั้ง ๆ ที่ในทุกสังคมมีผู้หญิงอยู่ไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งดังนั้นเมื่อมีความคิดสตรีนิยมเกิดขึ้น ความคิดรวบยอดของ “ความเป็นเพศ” จึงถูกมองว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการศึกษาสังคม เพราะทำให้เกิดการเรียนรู้ถึงประชากรอีกครึ่งหนึ่งของสังคม ที่มีส่วนสัมพันธ์กับความเป็นไปในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องมากขึ้นต่อสังคมนั้น ตัวอย่างเช่น ถ้ามีการศึกษาสังคมที่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง และเห็นว่าหมู่บ้านนี้มีเศรษฐกิจที่ดี มีเงินไหลเวียนในชุมชน ถ้าพิจารณาสังคมแบบรวม ๆ อาจสรุปว่าการพัฒนาของรัฐประสบความสำเร็จ แต่ถ้านำความเป็นเพศมาพิจารณาอาจพบว่าเงินที่สะสมอยู่ในหมู่บ้านเป็นเงินที่ได้จากการไปค้าประเวณีของผู้หญิงในหมู่บ้านข้อสรุปในเรื่องการพัฒนางบเป็นในด้านที่ตรงกันข้าม¹ ภาพที่เกิดจากการศึกษาสังคมที่ละเลยความเป็นเพศ (Gender) ส่งผลให้เกิดความคลาดเคลื่อนจากคำตอบ ที่จะได้ ดังนั้นการศึกษาเรื่อง : การเปรียบเทียบกฎหมายครอบครัวในกฎหมายมั่งรายศาสตร์กับกฎหมายไทยในแนวสตรีนิยม จึงได้ใช้แนวคิดแบบสตรีนิยมเพื่อทำความเข้าใจและอธิบายปัญหาของผู้หญิง ซึ่งจะให้เห็นปัญหาของผู้หญิงที่ชัดเจนยิ่งขึ้นและเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้เห็นสถานะของผู้หญิงภายใต้เงื่อนไขของวาทกรรมเรื่องกฎหมาย ซึ่งเป็นอุดมการณ์ของรัฐหรือผู้ปกครองที่เกือบทั้งหมดเป็น ผู้ชายนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นการศึกษาภายใต้แนวคิดแบบสตรีนิยมจะทำให้เห็นถึงปัญหาสังคมที่มีความทับซ้อนกันในหลาย ๆ ระดับที่ผู้หญิงจำต้องเผชิญ

ภายใต้การปกครองของรัฐแบบปิตาธิปไตย (Patriarchy) ผู้หญิงกลายเป็นผู้ที่อยู่ห่างไกลจากบทบาททางการบริหาร ข้อบัญญัติทางกฎหมายออกมาเพื่อ “ปกป้องคุ้มครอง” ผู้หญิง แต่ผลที่ปรากฏ

¹ วารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นเพศ (Gender)”, <http://www.geocity.com/midnightuniv>, (21 กุมภาพันธ์

ผู้หญิงถูกมองว่าเป็นเพศที่อ่อนแอและถูกตัดโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ในขณะเดียวกัน การควบคุมทางสังคมที่รัฐวางไว้ก็เป็นไปอย่างสอดคล้องด้วย ดังนั้นวัตถุประสงค์สำคัญของการศึกษา ประเด็นผู้หญิงกับกฎหมาย ก็เพื่อทำความเข้าใจสถานภาพทางกฎหมายของผู้หญิง ด้วยเป้าหมาย ที่เฉพาะเจาะจงที่จะทำให้สถานภาพในสังคมของผู้หญิงดีขึ้นและเท่าเทียมกับผู้ชาย¹ และจะสอดคล้องกับ รัฐธรรมนูญไทยเรื่องสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง

กฎหมายเป็นบริบทหนึ่งในบรรดาบริบททางสังคมต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ ระหว่างหญิงชาย ซึ่งเนื้อหาทางกฎหมายปัจจุบันจะเห็นได้ถึงความไม่เสมอภาคทางเพศ ไม่ว่าจะเป็น เนื้อหาของกฎหมายที่เกี่ยวกับการหมั้น การสมรส นามสกุล คำนำหน้าชื่อ การข่มขืน การถือสัญชาติ ฯลฯ² และภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศในพื้นที่ของกฎหมาย กฎหมายครอบครัวเป็น พื้นที่ของความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายที่สะท้อนให้เห็นถึงวาทกรรมของรัฐที่เต็มไปด้วยอคติทาง เพศในการจัดการ และวางตำแหน่งบทบาทหน้าที่ให้กับความเป็นเพศ ข้อกฎหมายที่ถูกกำหนดจาก แนวคิดของเพศชาย คือการสร้าง “ความเป็นผู้หญิง” ในอุดมคติแบบผู้ชาย

โดยทั่วไปแล้วความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในครอบครัวมักถูกทำให้เป็นเรื่องที่ไม่สำคัญ ทั้ง ๆ ที่ครอบครัวเป็นหน่วยของสังคมในการใช้ชีวิตร่วมกันของหญิงชาย แม้จะเล็กที่สุด แต่ก็ใกล้ชิดที่สุด เป็นพื้นฐานที่สุดและสำคัญที่สุดของมนุษยชาติด้วย ซึ่งอคติทางเพศเห็นได้ อย่างชัดเจนในกฎหมายครอบครัวทุกฉบับที่เคยประกาศใช้ในสังคมไทย ถ้าจะย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ กฎหมายครอบครัว (พระอัยการลักษณะผัวเมีย) ที่ให้สิทธิผู้ชายคือสามีและบิดาที่จะกระทำต่อภริยา และบุตรสาวได้ ตามกฎหมายนี้ ผู้หญิงไม่ต่างอะไรกับทรัพย์สินของสามีและบิดา ที่สามีสามารถ ขาย จำนำ ภรรยาได้³ กฎหมายนี้ยังให้ชายมีภรรยาได้หลายคน และให้สิทธิแก่สามีฆ่าภรรยาและฆ่า ได้โดยไม่มี ความผิดหรือถ้าไม่ฆ่าชายก็มีสิทธิเรียกร้องค่าปรับจากชายผู้⁴

¹ วิชา สมสวัสดิ์, ผู้หญิงกับกฎหมาย, (เชียงใหม่: เอกสารประกอบการเรียนการสอนรายวิชา “Feminist Legal Study” หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543), หน้า 3.

² อมรา พงศาพิช, สถานภาพสตรีไทยทางกฎหมายและสังคม, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ ส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2541), หน้า 24-27.

³ วิชา สมสวัสดิ์, กฎหมายครอบครัว, (พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2546), หน้า 5.

⁴ กอบกุล ราชนาคร, “กฎหมายครอบครัว มรดก ทะเบียนราษฎร”, การอบรมอาสาสมัครกฎหมาย เพื่อผู้หญิง พ.ศ.2535, (เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535), หน้า 30-31.

กฎหมายครอบครัวเป็นกฎหมายที่กำหนดสถานภาพของบุคคลในครอบครัว ในขณะที่เดียวกันก็จะสะท้อนภาพความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว คือ หญิงชาย สามีภรรยา บิดามารดาและบุตร การศึกษากฎหมายครอบครัวจะทำให้เห็นภาพว่าผู้หญิงอยู่อย่างไรในครอบครัว ความสัมพันธ์กับสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัวเป็นอย่างไรมีอำนาจอย่างไรบ้างในบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งเราสามารถจะเข้าใจฐานะของผู้หญิงได้จากการศึกษากฎหมายครอบครัว และสามารถเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและโครงสร้างของกระบวนการทางสังคม¹ อย่างไรก็ตามแม้ว่าที่ผ่านมามีประเทศไทยได้ให้ความสำคัญต่อปัญหาของผู้หญิง และมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสตรีจำนวนไม่น้อย แต่กระนั้นสังคมไทยให้ความสำคัญน้อยมาก กับการทำความเข้าใจหรืออธิบายปัญหาของผู้หญิงอย่างเป็นระบบ เพราะความเหลื่อมล้ำทางเพศเป็นเรื่องที่มีความละเอียดซับซ้อนและหลากหลาย² โดยเฉพาะพื้นที่ในครอบครัว ได้กลายเป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญที่จะปลูกฝังสิ่งต่าง ๆ ให้กับคนรุ่นใหม่ ถ้าพื้นที่ในครอบครัวไม่ว่าจะอยู่ในมิติทางสังคมใด ๆ ก็ตาม มีปัญหา อาทิ ปัญหา การใช้ความรุนแรงในครอบครัว ระบบพ่อเป็นใหญ่ในครอบครัว ฯลฯ นั้นหมายความว่าคนรุ่นใหม่กำลังถูกสร้างขึ้นมาจากปัญหาที่ถูกหมักหมมไว้ก่อนแล้ว

งานศึกษาของ พิธินัย ไชยแสงสุกุล (2528)³ เรื่อง “กฎหมายครอบครัว เปรียบเทียบกฎหมายมั่งราชศาสตร์กับกฎหมายตรา 3 ดวง” ได้สะท้อนให้เห็นถึงการวางตำแหน่งของผู้หญิงในสังคมอดีต ที่มีเหตุสืบเนื่องมาจากความคล้ายคลึงกันของอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรอยุธยา แต่จากการศึกษาพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมากภายในสถาบันครอบครัวของทั้ง 2 วัฒนธรรม และมีข้อสรุปที่ว่า

สังคมอยุธยา ถือชายเป็นใหญ่เหนือหญิง มีลักษณะเป็นสังคมเมือง ชาวเมืองถือผู้ปกครองเป็นเทพ เทวดา ถือชายเป็นผู้ปกครอง จากข้อกฎหมายพบว่า

การแบ่งทรัพย์สินภายหลังการหย่า ชายจะ ได้ส่วนแบ่ง 2 ส่วน หญิงจะได้ 1 ส่วนทุกกรณี การตายของเจ้าของมรดก หมายถึงผู้ชายเป็นเจ้าของมรดก เป็นเรื่องสำคัญ เมียกลางบ้านหรือเมียหลวง ตายลงสามีคงอยู่เรือนหอฝ่ายหญิงต่อไป
ทาสภริยาเป็นอิสระหรือลดค่าไถ่ตามส่วนเมื่อสามีตายลง

¹ วิชาดา สมสวัสดิ์, กฎหมายครอบครัว, หน้า 2.

² วารุณี ภูริสินสิทธิ, สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20, (กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545), คำนำ หน้า 2.

³ พิธินัย ไชยแสงสุกุล, กฎหมายครอบครัว เปรียบเทียบกฎหมายมั่งราชศาสตร์กับกฎหมายตรา 3 ดวง, (กรุงเทพฯ : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 73-74.

สังคมล้านนา ถือชายเป็นส่วนประกอบของครอบครัวฝ่ายหญิง มีลักษณะเป็นสังคม
ชาวบ้าน ชายเป็นผู้จัดการกิจการงานภายนอกบ้านทั้งปวง ส่วนอำนาจจัดการดูแลทรัพย์สินทั้งปวง
เป็นของฝ่ายหญิง จากข้อกฎหมายพบว่า

การแบ่งทรัพย์สินภายหลังการหย่าหญิงจะได้ 2 ส่วน ชายได้ 1 ส่วนทุกกรณี

การตายของหญิงมีความสำคัญมากกว่าชายเพราะเป็นผลให้ชายสามีต้องกลับคืนไปอยู่บ้าน
พ่อแม่ของตน จะอยู่ในบ้าน (ครอบครัว) เรือนหอของฝ่ายหญิงไม่ได้ ให้ทรัพย์สินแบ่งแก่ชาย 1 ส่วน
หญิง (ฝ่ายครอบครัวหญิง) ได้ 2 ส่วน ถ้าหากชายตายอำนาจจัดการทรัพย์สินตกแก่หญิงทั้งหมด
และหญิงจะปฏิเสธ ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งเสียของสามีผู้ตายผู้ล่วงลับเกี่ยวกับทรัพย์สินแก่ญาติฝ่ายชาย
หรือไม่ก็ได้

ทาสกรียายังได้ส่วนแบ่งในสินสมรส และเป็นอิสระภายหลังสามีตาย¹

จากงานศึกษานี้ได้เชื่อมโยงมาถึงการบัญญัติกฎหมายครอบครัวที่มีใช้อยู่ในทุกวันนี้
เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 3-5 ไทยเริ่มติดต่อกับต่างประเทศ ชาวต่างชาติที่เข้ามาใช้กฎหมายของเขาเองใช้
ศาลและผู้พิพากษาของเขาเอง ผู้ปกครองของไทยจึงต้องปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัย เพื่อให้
ชาวต่างชาติยอมรับกฎหมายครอบครัวก็เป็นส่วนหนึ่งที่ถูกปรับปรุง ดังนั้นกฎหมายที่ถูกปรับปรุงก็คือ
กฎหมายตรา 3 ดวงของภาคกลางที่พูดถึงคดีทางเพศและการเอาใจเปรียบทางเพศต่อผู้หญิง
นอกจากกฎหมายตรา 3 ดวงที่ใช้เป็นฐานในการปฏิรูปกฎหมาย กลุ่มคนที่ทำการปฏิรูปก็คือเจ้านาย (ไม่
มีเจ้านาง) ที่ไปเรียนเมืองนอกกลับมา ซึ่งจะมีที่ปรึกษาเป็นคน ฝรั่งเศส อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ ญี่ปุ่น²
การปฏิรูปกฎหมายครั้งนี้เป็นไปเพื่อการสร้างประเทศให้มีอารยธรรมตามอย่างประเทศตะวันตก
ดังนั้นกฎหมายที่ปฏิรูปเพื่อให้เป็นอย่างตะวันตกในครั้งนี้ กฎหมายใหม่อยู่ภายใต้มนต์ศักดิ์ของ
ความมีเสรีภาพ ความเท่าเทียมกัน ความเป็นอิสระ สิทธิมนุษยชนของปัจเจก อย่างไรก็ตามยังมี
คำถามตามมาอีกว่าภายใต้หลักการดังกล่าวมา อะไรที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือวัดความเท่าเทียม ความเป็น
เพศชาติพันธุ์ สีผิว อายุ ชนชั้น มีผลหรือไม่อย่างไรกับข้อกฎหมาย หรือวิธีบังคับใช้กฎหมาย

¹ จากงานศึกษาของ พิธินัย ไชยแสงกุลสุข ผู้ศึกษามีความเห็นในแง่มุมที่ต่างออกไป คำถามที่ตามมา
จากข้อสรุปของงานศึกษานี้คือ “อะไรที่อยู่เบื้องหลังวาทกรรมทางกฎหมายนี้” ด้วยข้อบัญญัติทางกฎหมายที่ระบุว่า
ไม่ให้ผู้หญิงเป็นพยานในคดีต่าง ๆ และไม่ให้ผู้หญิงตัดสินคดีความ สะท้อนให้เห็นถึงความต่ำชั้นของผู้หญิง
ในหลาย ๆ มิติ

² วิชา สมสวัสดิ์, “กฎหมายครอบครัว”, การฝึกอบรมอาสาสมัครกฎหมายเพื่อผู้หญิง, (เชียงใหม่ :
ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535), หน้า 137.

คนล้านนาที่เดิมอยู่ภายใต้อำนาจของกฎหมายมังรายศาสตร์และภายใต้การล่าอาณานิคมตามหัวเมืองต่าง ๆ ของสยามทำให้ล้านนาตกเป็นส่วนหนึ่งของสยาม ซึ่งต้องยกเลิกกฎหมายมังรายศาสตร์³ และล้านนาก็ต้องไปอยู่ภายใต้ของกฎหมายตรา 3 ดวง ซึ่งกฎหมายตรา 3 ดวงมีบริบททางสังคมที่แตกต่างไปจากสังคมล้านนา ผู้หญิงล้านนาจึงถูกกดขี่ด้วยเหตุแห่งกฎหมาย ที่ทับซ้อนกันหลายชั้นประการที่หนึ่ง ความไม่รู้กฎหมายไม่รู้สิทธิหน้าที่ของตนเองตามกฎหมายภายใต้สถานะทางชนชั้นหรือความสัมพันธ์เชิงอำนาจใด ๆ ในบริบทสังคมขณะนั้นที่ทำให้ตัวผู้หญิงล้านนาไม่มีโอกาสที่จะมีปากมีเสียงหรือใช้สิทธิตามกฎหมายได้

ประการสอง การตกอยู่ภายใต้กฎหมายตรา 3 ดวงของกรุงเทพฯ ที่มีความแตกต่างทั้งข้อกฎหมาย บริบททางจารีต วัฒนธรรม ซึ่งกฎหมายตรา 3 ดวง จำกัดสิทธิ อคติทางเพศ และเอารัดเอาเปรียบทางเพศต่อผู้หญิงมากกว่ากฎหมายมังรายศาสตร์ เท่ากับว่าผู้หญิงล้านนาถูกลดทอนสิทธิ เสรีภาพ ของความสำคัญในครอบครัวและพื้นที่ทางสังคม

ประการที่สาม การตกอยู่ภายใต้กฎหมายครอบครัวที่ถูกปฏิรูปขึ้นมาใหม่ จากส่วนผสมของแนวคิดแบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่มาจากกลุ่มเจ้านายที่จับกฎหมายมาจากต่างประเทศและที่ปรึกษาชาวต่างชาติ ที่มีนัยทางชนชั้น อคติทางเพศ อคติทางชาติพันธุ์ แฝงอยู่ในการปฏิรูปกฎหมาย กฎหมายที่ปฏิรูปขึ้นมาใหม่จึงทำให้ผู้หญิงไม่รู้สิทธิตามกฎหมายของตัวเองมากกว่าเดิมจากที่เคยเป็นอยู่

ความสำคัญจึงอยู่ที่กฎหมาย 3 ฉบับ คือ กฎหมายมังรายศาสตร์ กฎหมายตรา 3 ดวง และกฎหมายที่ปฏิรูปขึ้นมาใหม่ และนับแต่การปฏิรูปกฎหมายขึ้นมาใหม่ กฎหมายตรา 3 ดวงก็คือวิวัฒนาการของกฎหมายใหม่ที่ยังคงกดขี่และเอารัดเอาเปรียบผู้หญิงอยู่อย่างเดิม

สังคมล้านนาและในหลาย ๆ พื้นที่ของไทยในประวัติศาสตร์ มีมิติเรื่องเวลาและเส้นแบ่งเขตแดนทางภูมิศาสตร์ ตลอดจนพระราชอำนาจความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ในแต่ละช่วงเวลา กฎหมายมังรายศาสตร์ จึงกระจายตัวไปในหลาย ๆ พื้นที่ ซึ่งกฎหมายมังรายศาสตร์เริ่มใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. 1839-2442 รวมระยะเวลา 603 ปี¹ ส่วนกฎหมายตรา 3 ดวงเป็นกฎหมายที่ใช้กันมาตั้งแต่

³ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, “กฎหมายล้านนาไทย”, วารสารมนุษยศาสตร์, 11, 1 (ก.ค. – ธ.ค. 2525), หน้า 118.

¹ พิธินัย ไชยแสงสุขกุล และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, กฎหมายล้านนาโบราณ : วิเคราะห์ระบบโครงสร้างและเนื้อหาบทบัญญัติที่จารในใบลาน ภาคงานการวิจัยที่ 1 เล่ม 1 (ในจำนวน 12 เล่ม), (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531), หน้า 68.

สมัยสุโขทัย² การยกเลิกเชียงใหม่ในฐานะประเทศราช ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2442 ทำให้ต้องยกเลิกกฎหมายมังรายศาสตร์ไปด้วย ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจครั้งใหญ่ในล้านนา³ นับจากการลดฐานะของเชียงใหม่ให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสยาม ทำให้มีการใช้กฎหมายตรา 3 ดวง ซึ่งเป็นกฎหมายของส่วนกลางแทนกฎหมายมังรายศาสตร์เพื่อที่จะให้ง่ายต่อการจัดระเบียบคนในสังคมและสร้างความเป็นหนึ่งเดียว และกฎหมายครอบครัวที่ปฏิรูปแล้วเสร็จได้ประกาศใช้อย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. 2478 ช่วงเวลาที่มีการใช้กฎหมายตรา 3 ดวงแทนกฎหมายมังรายศาสตร์ประมาณ 36 ปี แต่พอถึง พ.ศ. 2478 ก็ได้ใช้กฎหมายใหม่นี้เรื่อยมา

กฎหมายล้านนาเป็นกฎหมายจารีตประเพณี (Customary Law) หมายถึงกฎหมายที่เกิดจากจารีตประเพณีหรือความเชื่อของสังคม โดยมีอิทธิพลของ ศีล ไซยศาสตร์ พุทธศาสนา และฮินดูในอดีตมีประชากรไม่มาก ประชาชนจึงเป็นบุคคลที่ผู้ปกครองต้องรักษาให้เขาเป็น “ผู้นำบ้านผู้นำเมือง” หมายถึงให้ประชาชนเป็นส่วนประกอบสำคัญของเมือง เมื่อประเพณีบางอย่างเปลี่ยนไปสู่ปกครองก็ใช้การตัดสินใจตัดสินคดีความเป็นกฎหมายที่ตราขึ้นมาใหม่ และนับแต่รัชกาลที่ 5 มีนโยบายปฏิรูปหัวเมืองก็มีกฎหมายของภาคกลางปรากฏขึ้นในกฎหมายของล้านนา อาทิ กฎหมายลักษณะพยาน ของวัดศรีโคมคำที่จารเมื่อ พ.ศ. 2439¹ (ก่อนการประกาศยกเลิก สถานะประเทศราชของหัวเมืองในล้านนา) และอนุโลมญาณกฎหมายโบราณ ฉบับวัดลือมเรด ลำปาง ที่มี 44 หน้าลาน แต่ตั้งแต่หน้าลานที่ 19 เป็นกฎหมายที่มาจากกรุงเทพฯทั้งหมด² และภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในหัวเมืองต่าง ๆ ข้างหลวงใหญ่ที่ถูกส่งมาจากส่วนกลาง มีอำนาจออกกฎหมายใช้บังคับในมณฑล จากพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ ร.ศ. 119 เป็นการยุติหรือประกาศเลิกใช้กฎหมายของล้านนาอย่างเป็นทางการ³

กฎหมายมังรายศาสตร์ที่มีอายุยาวนานถึง 603 ปี ตั้งแต่เริ่มราชวงศ์มังราย พ.ศ. 1839 และนับแต่ พ.ศ. 2478 ล้านนาได้ตกอยู่ภายใต้กฎหมายที่ปฏิรูปขึ้นมาใหม่ที่มาจากกรุงเทพฯ ซึ่งจะเป็นกฎหมายที่จะอยู่กับสังคมล้านนาตลอดไป ดังนั้นประเด็นสำคัญของกฎหมาย 2 ฉบับที่อันหนึ่งถูกใช้

² วิชา สมสวัสดิ์, การฝึกอบรมอาสาสมัครกฎหมายเพื่อผู้หญิง, หน้า 136.

³ ธเนศวร์ เจริญเมือง, “สยามกับล้านนาในห้วง 1 ศตวรรษ(พ.ศ.2442-2542)”, วารสารสังคมศาสตร์, 2, 1 (ก.ค. 2542 – ม.ค. 2543), หน้า 259-264.

¹ พิธินัย ไชยแสงสุขกุล และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, กฎหมายล้านนาโบราณ : วิเคราะห์ระบบโครงสร้างและเนื้อหาบทบัญญัติที่จารในใบลาน ภาคงานการวิจัยที่ 1 เล่ม 1 (ในจำนวน 12 เล่ม), หน้า 68.

² อานันท์ กาญจนพันธ์, อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ ศรีธน คำแปง, หนังสืออนุโลมญาณกฎหมายโบราณและหัตถกัมมวินิจัยบาฬีการอมสมมุติราช, (กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้า ประเทศไทยญี่ปุ่น, 2527), หน้า 19.

³ พิธินัย ไชยแสงสุขกุล และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, เรื่องเดียวกัน, หน้า 52- 57.

มานาน อีกอันหนึ่งจะต้องใช้ไปอีกนาน จึงเป็นประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษาที่จะวิเคราะห์เปรียบเทียบ ความสำคัญรวมไปถึงการวิเคราะห์ถึงประเด็นปัญหาของสตรี จากกฎหมายมังรายศาสตร์ และกฎหมายครอบครัวที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เพราะกฎหมายทั้ง 2 ฉบับมีความแตกต่างจากฐานของ ภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ชชาติพันธุ์ และจากวิถีชีวิต ซึ่งส่งผลต่ออคติ ทางชาติพันธุ์ ชนชั้น ฐานะ เพศ วัย สิ่งเหล่านี้เป็นรูปแบบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม ที่มีความทับซ้อนของ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศ ชนชั้น ชาติพันธุ์ วัฒนธรรมประเพณีทับซ้อน ๆ กัน ไปอีก หลายชั้น

สภาวะความเปลี่ยนแปลง และแตกต่างของกฎหมายทั้ง 2 ฉบับจึงกลายเป็นความน่าสนใจที่จะศึกษาถึงความแตกต่างและรูปแบบของการแย่งชิงอำนาจ และการกุมอำนาจจากวาทกรรมทางกฎหมาย (Legal Discourse) ตลอดจนรูปแบบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายใต้ระบบกฎหมาย ที่ประชาชนในหลาย ๆ ระดับเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยเฉพาะผู้หญิงที่ถูกกันให้ออกไปจากพื้นที่ทางอำนาจใหม่ แน่แน่นอนที่สุดว่าผู้หญิงในฐานะผู้ถูกระทำอย่างต่อเนื่องจากวาทกรรมทางกฎหมาย (Legal Discourse) จะได้รับผลอะไรบ้าง การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการเปิดพื้นที่ในมิติทางประวัติศาสตร์ของผู้หญิง (Herstory) ที่เป็นพลวัตมาจนถึงปัจจุบัน ที่จะสะท้อนให้เห็นว่าในอดีตสังคมล้านนาเคยมีอะไร แล้วภายใต้ ความเปลี่ยนแปลงสังคมล้านนาได้เสียอะไรไป

อคติทางเพศจากข้อบัญญัติของกฎหมาย เจ้าหน้าที่รัฐผู้ใช้กฎหมาย และผู้หญิงผู้ถูกเลือกปฏิบัติจากกฎหมาย ได้นำมาสู่การวิเคราะห์กฎหมายครอบครัวในแนวสตรีนิยมที่ใช้ผู้หญิงเป็นจุดศูนย์กลางของการศึกษา เพื่อไม่ให้งานศึกษาในสังคมเกิดความโน้มเอียงและทำให้เห็นภาพอีกแง่มุมหนึ่งของ ผู้หญิงที่ถูกสังคมละเลยมาตลอด การศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายมังรายศาสตร์และกฎหมายปัจจุบัน ที่มีมิติของความแตกต่างกันในหลาย ๆ ด้าน และกฎหมายทั้ง 2 ฉบับเป็นกฎหมาย ที่มีความสำคัญ อย่างยิ่งในภูมิภาคล้านนา ที่กำหนด สถานะของผู้หญิง บทบาทหน้าที่ ด้วยความแตกต่างของกฎหมายทั้ง 2 ฉบับย่อมส่งผลให้เห็นถึงผลกระทบต่อผู้หญิง การถูกรีดรอนสิทธิ ความไม่เสมอภาคทางเพศ จากการเปลี่ยนระบบการปกครองในล้านนาและการเปลี่ยนระบบกฎหมาย ได้ส่งผลมาถึงการเปลี่ยนวัฒนธรรมจารีตประเพณี ทศนะ การให้คุณค่าต่อผู้หญิง ที่มีความแตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมคุณค่าของ ผู้หญิงล้านนาจึงย้ายฐานจากวัฒนธรรมล้านนาเองไปสู่การให้คุณค่าภายใต้ วัฒนธรรม ส่วนกลางที่มาจากคนต่างถิ่นที่เข้ามาอยู่ในหลายรูปแบบ ส่วนหนึ่งก็มาจากกฎหมายครอบครัว ที่เป็นวาทกรรมของรัฐที่มาจากส่วนกลางเพื่อให้เกิดวัฒนธรรมเดียว จากเหตุผลดังกล่าวประเด็นที่ผู้ศึกษาให้ความสำคัญสำหรับ การศึกษาครั้งนี้ โดยมีคำถามของการศึกษาคือ ในพื้นที่ทางกฎหมาย ทั้ง 2 ฉบับ ได้กำหนดและ วางตำแหน่งของผู้หญิงอย่างไร กฎหมายครอบครัว ในมังรายศาสตร์ ให้ความสำคัญของผู้หญิงอย่างไร และแตกต่างอย่างไรกับสถานะของผู้หญิงในกฎหมายครอบครัว

ปัจจุบัน ผู้หญิงได้รับผลกระทบอย่างไร สิทธิของผู้หญิงที่เคยมีได้ถูกรีดถอนในประเด็นไหนบ้าง และมีนโยบายกับประเด็นอื่น ๆ ทางสังคมอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษา วิเคราะห์ อธิบาย และทำความเข้าใจ ในเชิงเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชิงอำนาจของหญิงชาย จากกฎหมายมังรายศาสตร์และกฎหมายไทยปัจจุบัน

ประโยชน์ของการวิจัย

ผลที่ได้รับจากการศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชิงอำนาจหญิงชายในกฎหมายมังรายศาสตร์กับกฎหมายไทยในแนวสตรีนิยม เป็นการศึกษาหาข้อดีของกฎหมายไทยปัจจุบัน ข้อดีในที่นี้ก็คือการเปิดโอกาสให้มีการเอารัดเอาเปรียบค้ำคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การกีดกันหรือเลือกปฏิบัติ ต่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง¹ และศึกษาข้อดีของกฎหมายครอบครัวในกฎหมายมังรายศาสตร์ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจถึงลักษณะถึงความสัมพันธ์หญิงชายในปัจจุบันที่มีผลสืบเนื่องมาจากกระบวนการถ่ายทอดและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในอดีตที่ยังคงสามารถถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นปัจจุบัน อันจะเป็นการเข้าใจรากฐานถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคมครั้งอดีตที่เชื่อมโยงมาจนถึงปัจจุบัน ภายใต้ง่อนไขมิติของเวลา

การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเงื่อนไขใด ๆ ของสังคมในอดีตสิ่งที่จะได้รับคือองค์ความรู้ และองค์ความรู้ที่ได้นี้จะเป็นแนวทางที่สำคัญเพื่อที่จะประยุกต์ปรับปรุงแก้ไขขององค์ความรู้ที่ได้มานั้น เพื่อนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับสังคมในยุคปัจจุบันเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม ไม่ว่าจะเป็นการวางนโยบายแผนพัฒนาสตรีในประเด็นต่าง ๆ รวมไปถึงการแก้ไขข้อกฎหมายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพที่ดีขึ้นของผู้หญิง

การศึกษากฎหมายทั้ง 2 ฉบับจะทำให้เห็นถึงพัฒนาการของความสัมพันธ์หญิงชายว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร นอกจากนั้นงานศึกษานี้จะเป็นการโต้แย้งกับกระแสสังคมบางกระแสว่า ความสัมพันธ์หญิงชายไม่ควรจะเปลี่ยนเพราะ “บรรพบุรุษ” ได้สร้างวัฒนธรรมที่ดีงามมาแต่อดีต ซึ่งปัจจุบันสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปการยึดติดกับเรื่องจารีตโดยไม่คำนึงถึงมิติเรื่องเวลาจึงเป็นเหตุผลที่ฟังไม่ขึ้น

¹ วีระดา สมสวัสดิ์, กฎหมายครอบครัว, หน้า 1-5.

นอกจากงานศึกษานี้จะนำเสนอพัฒนาการของความสัมพันธ์หญิงชายที่ยังคงความไม่เท่าเทียมกันมาตั้งแต่อดีต ความหวังสำคัญจากการศึกษาครั้งนี้เพื่อให้เกิดการพิจารณาบทบาทของผู้หญิงของกฎหมายครอบครัวที่ยังคงสร้างความไม่เสมอภาคระหว่างเพศในสังคมไทย ความต้องการที่จะให้เกิดการพิจารณากฎหมายครอบครัวนี้ไม่ใช่แค่เพียงการอาศัยทฤษฎีแนวคิดแบบสตรีนิยมมาเป็นข้ออ้างแห่งการเรียกร้องความเสมอภาคทางเพศ แต่การอ้างถึง สิทธิ ความชอบธรรม ความยุติธรรมที่ให้กับผู้หญิงจากกฎหมายมั่งรายศาสตร์ที่ใช้ในหลาย ๆ ภูมิภาคและใช้กันมานานถึง 603 ปี ซึ่งการใช้กฎหมายมั่งรายในการอ้างอิงนี่จะเป็นฐานของการเรียกร้องความยุติธรรมให้กับผู้หญิงในทางกฎหมายอย่างมีที่ไปที่ไป ซึ่งการอ้างอิงในที่นี้หมายถึงการชี้ให้เห็นสภาพของผู้หญิงที่ถูกกดขี่และเอารัดเอาเปรียบในหลาย ๆ มิติทางสังคม ดังนั้นภาพของการถูกกดขี่ผู้หญิงในอดีตจึงเป็นฐานให้คนในสังคมปัจจุบันให้ความสำคัญของผู้หญิงในมิติทางประวัติศาสตร์ เมื่อเห็นว่าการที่ผู้หญิง ถูกกดขี่มาอย่างยาวนาน ในอดีต ดังนั้นคนในรุ่นปัจจุบันควรจะเข้าใจถึงสถานะภาพที่ต่ำต้อยของผู้หญิง โดยการร่วมมือกัน แก้ไขกฎหมายในปัจจุบันหลาย ๆ ข้อที่ยังแฝงไว้ด้วยอคติทางเพศเพื่อให้เกิดความยุติธรรมทางกฎหมายและทางสังคมต่อผู้หญิงอย่างสมบูรณ์

สมมุติฐานของการวิจัย

จากการศึกษาข้อกฎหมายครอบครัวในกฎหมายปัจจุบัน พบว่ามีบทบาทของผู้หญิงของกฎหมายหลายข้อที่เป็นอุปสรรค ต่อความเสมอภาคทางเพศ และลดทอนสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง ถ้ามองย้อนกลับไป ในมิติทางประวัติศาสตร์ กฎหมายมั่งรายศาสตร์ได้บ่งบอกถึงอารยธรรมที่สั่งสมมานาน แต่ดูเหมือนว่ากฎหมายมั่งรายศาสตร์เป็นเพียงวัตถุโบราณที่ถูกนำมาปิดฝุ่นครั้งแล้วครั้งเล่า โดยไม่ได้ถูกมองลงไป ในเชิงลึกเพื่อวิเคราะห์หาปรัชญาที่แฝงตัวอยู่ในกฎหมาย หรือมีการตั้งคำถามว่า กฎหมายมั่งรายศาสตร์ยังดำรงความสำคัญอยู่หรือไม่อย่างไร ซึ่งกฎหมายมั่งรายศาสตร์มีความเกี่ยวข้องกับระบบของสังคม ชนชั้น เพศ วัฒนธรรม

ประเด็นเรื่องสิทธิของผู้หญิงในแง่มุมต่าง ๆ กลายเป็นภาระใหญ่ของนักสตรีนิยม (Feminist) ขบวนการเคลื่อนไหวต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้ อย่างหนึ่งก็คือ การเสริมอำนาจและโอกาสของผู้หญิงในพื้นที่ทางกฎหมาย ในการศึกษาครั้งนี้เพื่อศึกษาข้อต่อยของกฎหมายในครอบครัว บรรพ 5 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ควบคู่ไปกับการศึกษากฎหมายครอบครัวในกฎหมายมั่งรายศาสตร์ เพื่อทำให้เห็นว่าพลวัต (Dynamic) ของความสัมพันธ์อำนาจหญิงชายเป็นมาอย่างไร ภายใต้มิติทางประวัติศาสตร์ของกฎหมายล้านนาจึงจะทำให้เห็นถึงความทับซ้อนของ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มากกว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจหญิงชาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเพศ ชาติพันธุ์ ลำดับชั้นทางสังคม ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ยังคงอยู่ในวิถีปฏิบัติของคนในสังคม

แม้ว่าจะมีนักวิจัยหลายท่านให้ทัศนะว่ากฎหมายม้งราย ให้สิทธิและให้ความสำคัญกับผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่อะไรที่แฝงอยู่ภายใต้ความคิดเหล่านั้น ซึ่งส่วนนี้อาจจะมาจากวัฒนธรรมการนับถือผีตระกูลของฝ่ายหญิง แต่ด้วยความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ ก็ยังไม่อาจจะนำมาเป็นข้อสรุปถึงประเด็นนี้ได้

ข้อสมมุติฐานของผู้ศึกษาเห็นว่ากฎหมายทั้ง 2 ฉบับที่นำมาวิเคราะห์ โดยข้อกฎหมาย มีลักษณะของความไม่เสมอภาคทางเพศเหมือนกัน กฎหมายครอบครัวบรรพ 5 ซึ่งยึดหลักการของความเสมอภาค เท่าเทียมกัน แต่ตลอดเวลาที่ผ่านมาแล้วยังมีนักวิชาการด้านกฎหมายออกมาวิพากษ์วิจารณ์กฎหมายครอบครัวอยู่ตลอดเวลาว่ายังมีข้อกฎหมายที่แสดงถึงความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ และจากการศึกษากฎหมายครอบครัวในกฎหมายม้งรายศาสตร์ผู้ศึกษาพบว่ากฎหมายม้งรายศาสตร์จัดตำแหน่งของผู้หญิงให้ตกอยู่ในฐานะวัตถุทางเพศ (Sex Object) ผู้หญิงคือบุคคลที่รัฐต้องจัดให้อยู่ในกรอบของสังคมหลาย ๆ ประการ โดยเฉพาะในเรื่องทางเพศ (Sexuality)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิเคราะห์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจหญิงชายในพื้นที่ของกฎหมายม้งรายศาสตร์และกฎหมายครอบครัว บรรพ 5 ผู้ศึกษาได้ใช้กรอบแนวคิดของ นักสตรีนิยมสายเสรีนิยม (Liberal Feminism) และแนวคิดของนักสตรีนิยมสายรากเหง้า (Radical Feminism) ในการวิเคราะห์ ในแนวคิดของนักสตรีนิยมสายเสรีนิยมเป็นการวิเคราะห์แบบปัจเจกนิยม ซึ่งมีมโนทัศน์ที่ว่า ความเป็นมนุษย์ย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกันซึ่งเป็นสิทธิตาม “ธรรมชาติ” มาแต่กำเนิด ซึ่งแนวคิดของกฎหมายไทยเป็นสิ่งที่รับเอามาจากสังคมตะวันตกที่ได้แพร่กระจายไปทั่วโลกอันเนื่องมาจากลัทธิล่าอาณานิคมซึ่งทำให้ไทยต้องปฏิรูปกฎหมายให้เข้ากับหลักสากล

ในส่วนของกฎหมายม้งรายศาสตร์ซึ่งรากเหง้าของการบัญญัติกฎหมายมาจาก “อำนาจ” ของผู้ปกครองแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมกันของปัจเจกเป็นสิ่งที่ยังไม่เกิดในสังคมล้านนา ดังนั้นสิ่งที่สะท้อนออกมาในกฎหมายครอบครัวของกฎหมายม้งรายศาสตร์ ลูกหญิงลูกชายจึงเป็นสมบัติของพ่อแม่และสายสกุล ดังนั้นเนื้อตัวร่างกายก็ไม่ได้เป็นของปัจเจกแต่เป็นของสายสกุล ในเมื่อกฎหมายทั้ง 2 ฉบับมีหลักปรัชญาอันคนละอย่าง แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือเรื่องความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ดังนั้นสิ่งที่งานศึกษานี้ต้องการคือการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในบริบท

ที่แตกต่างกันเพื่อทำความเข้าใจถึงสภาพของความไม่เท่าเทียมกันทางเพศที่ยังคงเป็นอยู่ในสังคมปัจจุบัน

ประเด็นสำคัญในงานศึกษาครั้งนี้คือการวิเคราะห์วาทกรรมทางกฎหมาย (Legal Discourse) ด้วยตรรกะ (Logic) ของวาทกรรม (Discourse) นี้มีส่วนสัมพันธ์ระหว่างเรื่องความรู้ (Knowledge) กับอำนาจ (Power) อย่างแยกกันไม่ออก นอกจากนี้วาทกรรมนี้ก็ยังมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเพศสภาพ (Gender) ชนชั้น ฐานะทางเศรษฐกิจ ชาติพันธุ์ ซึ่งในส่วนของกฎหมายครอบครัวปัจจุบัน และกฎหมายครอบครัวในกฎหมายมั่งรายนศาสตร์ ก็เป็นรูปแบบของการใช้ความรู้มาสร้างความจริงภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในหลายๆรูปแบบ ที่สุดแล้วจึงเกิดคำถามตามมาว่า แล้วอะไรคือความจริง ความจริงในทัศนะของใคร เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการแสวงหา ความเป็นจริง การศึกษาครั้งนี้จึงเลือกที่จะวิเคราะห์เฉพาะด้วยทฤษฎีกฎหมายทั้ง 2 ฉบับ

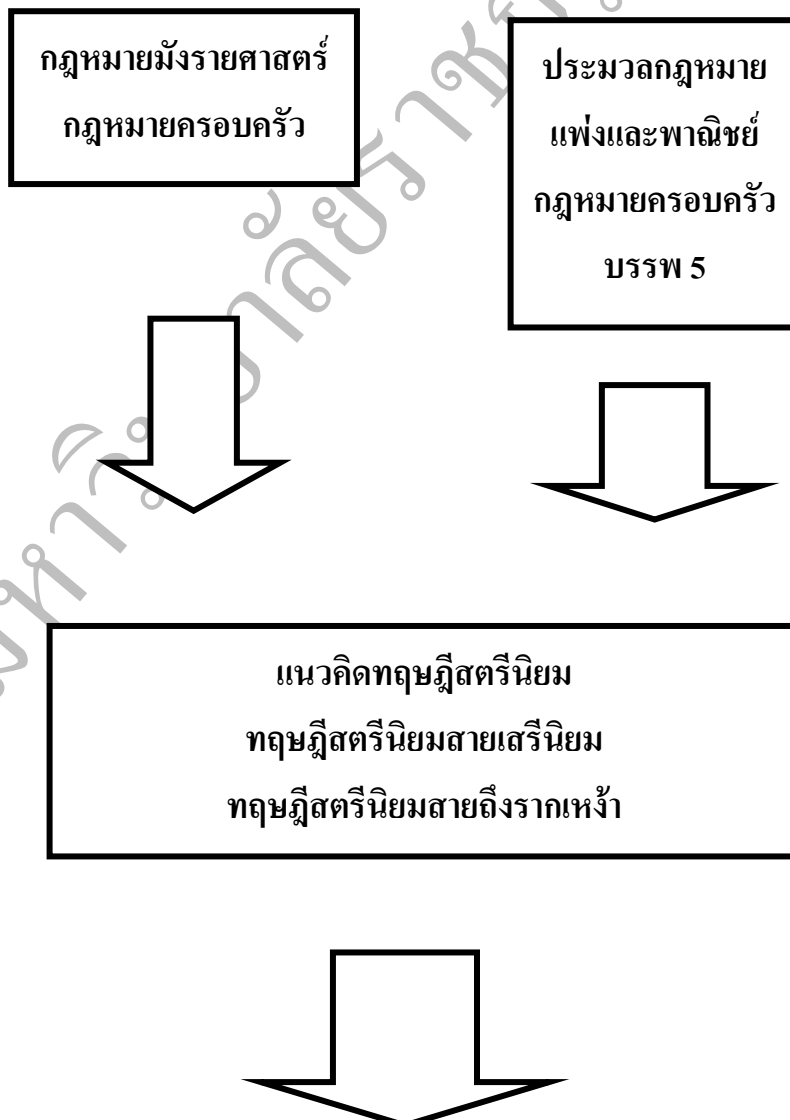
จุดวิเคราะห์ของการศึกษาเพื่อวิเคราะห์กฎหมายทั้ง 2 ฉบับจะทำให้เห็นถึงสถานะของผู้หญิงในมิติเวลาที่แตกต่างกันซึ่งการศึกษาสถานะของผู้หญิงต่างมิติเวลาในลักษณะนี้จะทำให้เห็นความต่อเนื่องและสิ่งที่ผู้ศึกษาต้องการค้นหาจากงานศึกษานี้ก็คือความสัมพันธ์เชิงอำนาจหญิงชายดำรงอยู่อย่างไรในพื้นที่ของกฎหมาย แนวคิดหลักที่ใช้ในการศึกษาคือแนวคิดสตรีนิยมสายเสรีนิยม (Liberal Feminism) และสตรีนิยมสายถึงรากเหง้า (Radical Feminism)

แนวคิดสตรีนิยมสายถึงรากเหง้ามองว่าการที่ผู้หญิงถูกกดขี่เพราะผู้หญิงเป็นผู้หญิงและผู้ชายจะกดขี่ผู้หญิงบนฐานของเรื่องประเวณี (Sexuality) ซึ่งเพศของผู้หญิงก็คือฐานของการกดขี่และเรื่องประเวณียังเป็นการกดขี่ แรกของการกดขี่ต่าง ๆ ในสังคม

นักสตรีนิยมแนวเสรีนิยม (Liberal Feminism) ให้ความสำคัญกับเรื่องความเท่าเทียม (Equality) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าแนวคิดสตรีนิยมสายอื่น ๆ นิติปรัชญาแนวอรรถศาสตร์ ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อความเสมอภาคระหว่างเพศ ตรงกันข้ามแนวคิดสตรีนิยมและนิติปรัชญาแนวอรรถศาสตร์ ล้วนมุ่งไปสู่การใช้กฎหมายเพื่อจัดการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงซึ่งก็คือผลของความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศนั่นเอง

อนึ่ง ความไม่เท่าเทียมกันในที่นี้ใช้ในความหมายของความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่ากัน แต่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจมีหลายมิติ เช่น มิติทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม (ชนชั้น) และอาจมีมิติอื่น ๆ อีก แต่ในทัศนะของฝ่ายสตรีนิยมได้เปิดประเด็นด้านเพศ/เพศสภาพ กับเรื่อง “ประเวณี” ขึ้นมา ดังนั้นการศึกษานี้จึงเป็นการใช้มิติ/มโนทัศน์เรื่องเพศ/เพศสภาพกับการควบคุมผู้หญิงผ่านเรื่อง “ประเวณี” เป็นสาระสำคัญ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

โครงสร้างสังคมแบบปิตาธิปไตย
ความสัมพันธ์เชิงอำนาจหญิงชาย
การกดขี่ผู้หญิงในมิติเรื่องประเพณี
ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศในสังคม

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชิงอำนาจหญิงชายในกฎหมายมั่งรายศาสตร์ และกฎหมายไทยในมุมมองแนวสตรีนิยม เป็นการศึกษาเฉพาะส่วนของกฎหมายครอบครัวจากกฎหมายทั้ง 2 ฉบับ เพราะพื้นที่ของกฎหมายครอบครัวเป็นพื้นที่ ที่สามารถจะวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์หญิงชายได้ดีที่สุด

การกำหนดขอบเขตของการศึกษากฎหมายมั่งรายศาสตร์ แนวทางการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดวงเกณฑ์เนื้อหาของกฎหมายครอบครัวในกฎหมายมั่งรายศาสตร์ คือ การกำหนดประเด็น หัวข้อหลัก หัวข้อย่อย ผู้ศึกษาได้อ้างอิง รายงานการวิจัย เรื่อง วิเคราะห์กฎหมายครอบครัว : ประชุมกฎหมายครอบครัวของ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ ลมุล จันทร์หอม¹ รายงานการวิจัยนี้เป็น การรวบรวมกฎหมายครอบครัวที่มีอยู่ในกฎหมายล้านนา 17 ฉบับคือ

1. กฎหมายลานนา ฉบับวัดนันทาราม : (อักษรย่อ ก.น.)
2. กฎหมายพระเจ้าล้านน : (อักษรย่อ ก. ล้าน)
3. กฎหมายกาสา ฉบับวัดกาสา : (อักษรย่อ ก.ส.)
4. คลองพิจารณาตัดถ้อยชนคำ : (อักษรย่อ ค.ต.ค)
5. กฎหมายโคสาราษฎร์ : (อักษรย่อ ค.ส.)
6. ธรรมศาสตร์ ฉบับวัดปากทอง : (อักษรย่อ ธ.ป.)

¹ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ ลมุล จันทร์หอม, วิเคราะห์กฎหมายล้านนา ประชุมกฎหมายครอบครัว, (เชียงใหม่ : วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2527), หน้า 1-7.

7. ธรรมศาสตร์หลวง : (อักษรย่อ ธ.ล.)
8. มังรายศาสตร์ ฉบับวัดหมื่นเงินกอง : (อักษรย่อ ม.ง. บางฉบับเป็น ม.ง.ก.)
9. มังรายศาสตร์ ฉบับวัดไชยสถาน : (อักษรย่อ ม.ชด.)
10. มังรายศาสตร์ ฉบับวัดเชียงหมื่น : (อักษรย่อ ม.ชม.)
11. มังรายธรรมศาสตร์ ฉบับวัดช้างค้ำ : (อักษรย่อ ม.ธ.)
12. มังรายศาสตร์ ฉบับนอตอง : (อักษรย่อ ม.น.)
13. มังรายศาสตร์ ฉบับเสาไห้ : (อักษรย่อ ม.ส.)
14. ธรรมศาสตร์ราชโกณา : (อักษรย่อ ร.ก.)
15. ธรรมศาสตร์สรรพสอน : (อักษรย่อ ส.ส.)
16. หัตถกรรมวินิจฉัยบาลีฎีการอม (ศรีโคมคำ) : (อักษรย่อ ห.ก.)
17. อนุโลมญาณกฎหมายโบราณ : (อักษรย่อ อ.ญ.)

ในการปริวรรตกฎหมายครอบครัวที่มีอยู่ในกฎหมายทั้ง 17 ฉบับนี้เป็นการปริวรรตจากอักษรล้านนามาเป็นอักษรไทย แต่เป็นการอ่านแบบล้านนา ซึ่งเป็นความยากลำบากแก่บุคคลทั่วไปที่จะอ่านเพื่อทำความเข้าใจ ผู้ศึกษาจึงถอดความเนื้อหาดังกล่าว จากอักษรไทยอ่านแบบล้านนา เป็นอักษรไทย อ่านแบบภาษาไทย ในการถอดความครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้รายงานการวิจัย เรื่องกฎหมายล้านนาโบราณ : วิเคราะห์ระบบโครงสร้างและเนื้อหาบทบัญญัติที่จารในใบลาน ของ พิธินัย ไชยแสงสุขกุล และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ซึ่งเป็นงานศึกษาที่ถอดความ ปริวรรตกฎหมายล้านนาให้เป็นภาษาไทยและอ่านแบบภาษาไทย

ในการศึกษากฎหมายครอบครัวจากกฎหมายมังรายศาสตร์ครั้งนี้เป็นการศึกษาสถานภาพทางสังคม สิทธิและหน้าที่ ของผู้หญิงในบริบททางสังคมล้านนาในอดีต ซึ่งกฎหมายล้านนาได้ใช้สืบเนื่องต่อกันมา นับแต่เริ่มต้นของราชวงศ์มังราย จนถึงสมัยของการเปลี่ยนแปลงการปกครองรวมระยะเวลาที่มีการใช้กฎหมายล้านนายนานถึง 603 ปี กฎหมายมังรายศาสตร์จึงเป็นวาทกรรมว่าด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย ดังนั้นวาทกรรมทางกฎหมายนี้จึงเสมือนภาพตัวแทนของผู้หญิง ที่ผู้ศึกษาใช้เป็นหลักฐานในการวิเคราะห์ แม้กฎหมายมังรายศาสตร์จะไม่ใช่อะไรหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ดีที่สุดในการที่จะวิเคราะห์เพื่อศึกษาสถานะของผู้หญิง แต่กฎหมายมังรายศาสตร์ก็เป็นวาทกรรมที่มีการบันทึกเอาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจหญิงชาย (Gender Power Relation) หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างหญิงกับชาย แต่เนื่องจากนักสังคมศาสตร์จำนวนหนึ่งรวมทั้งนักสตรีนิยม มีความเห็นว่าความสัมพันธ์ทางสังคมที่แท้จริงแล้วเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นเรื่องของการสร้างหรือกำหนดนิยามว่าอะไรคืออำนาจ การมี การดำรงรักษา การผลิตซ้ำ การผลิตใหม่และการใช้อำนาจ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจมีหลายด้านเช่น ด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านศาสนา เป็นต้น แต่นักสตรีนิยมสายถึงรากเหง้า (Radical Feminists) เสนอว่าเรื่องราวทางเพศหรือประเวณี (Sexuality) เป็นอีกด้านหนึ่งหรือ อีกมิติหนึ่งของอำนาจและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย อย่างไรก็ตามแม้ว่าการศึกษานี้จะให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจหญิงชายในมิติประเวณีเป็นหลักแต่ก็ไม่ได้ตัดมิติด้านอื่นออกไปทั้งนี้มิติต่าง ๆ ล้วนส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกัน

วาทกรรม (Discourse) หมายถึง แบบแผนทางภาษา เป็นแบบแผนที่เรียบเรียงหรือกำหนดขึ้นในลักษณะของตัวบท เป็นการตีความหรือเสนอภาพอดีตที่แตกต่างกันไป โดยที่แต่ละรูปแบบทางภาษา ที่สร้างขึ้นมาก็สามารถที่จะตีความออกไปได้หลายอย่าง¹ Michel Foucault ได้อธิบายโน้ตทัศน์เกี่ยวกับ วาทกรรมไว้ว่า วาทกรรมคือชุดของประโยคที่พบทั้งในภาษาพูดและภาษาเขียน ชุดของประโยคเหล่านี้สะท้อนความคิดและวิถีคิดของมนุษย์ตลอดจน โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม วาทกรรมเป็นเทคโนโลยีอย่างหนึ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อนำมาใช้ในการพูดคุยและส่งผ่านเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและที่ควรจะเป็นในสังคม² ในที่นี้ผู้ศึกษาถือว่า กฎหมายมังรายศาสตร์ กฎหมายไทย รวมทั้งทฤษฎีสตรีนิยมต่างล้วนเป็นวาทกรรมที่มีความแตกต่างและซับซ้อน โดยถูกสร้างขึ้นมาในเวลา และสถานที่แตกต่างกัน กระนั้นก็ตามจารีตของการศึกษาชุดนี้ เช่น ในสายสตรีนิยม อนุญาตให้มี การปะทะหรือแข่งขัน (Contest) ระหว่างวาทกรรมชุดต่าง ๆ ได้

สตรีนิยม (Feminism) หมายถึง สำนักความคิดที่มีแนวคิดร่วมกันว่าผู้หญิงคือเพศที่ถูกกดขี่และเอาใจเอาเปรียบในหลาย ๆ พื้นที่และในหลายมิติทางสังคม ภายใต้เงื่อนไขเหล่านี้ นักสตรีนิยม (Feminists) ทั้งหลายจึงสร้างกลยุทธ์ที่เป็นทั้งทฤษฎี และยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานเพื่อขจัดความไม่เสมอภาคทางเพศ รวมถึงกฎหมายแนวสตรีนิยม อนึ่ง สตรีนิยมมีหลากหลายแนวหรือหลายสายดังนั้นทฤษฎีสตรีนิยมจึงมีหลายทฤษฎีและมีความแตกต่างกันภายในด้วย (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 2)

¹ ธีระ นุชเปี่ยม, “ความรู้ อำนาจ อุดมการณ์ในวาทกรรมทางประวัติศาสตร์”, <http://www.geocity.com/midnightuniv>, (28 มกราคม 2547)

² สุชาดา ทวีสิทธิ์, กำรบรรยายประกอบการเรียนการสอน รายวิชา “Feminist Philosophy”, (เชียงใหม่ : หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ภาคการศึกษาที่ 1/2545)

เพศ/เพศสภาพ (Sex/Gender) หมายถึง เพศ (Sex) หมายถึงความเป็นหญิงเป็นชายโดยอาศัยหลักเกณฑ์ทางชีวภาพที่อิงหลักทางวิทยาศาสตร์มาแบ่งเพศของมนุษย์ ในทางสังคมศาสตร์ การแบ่งเพศของมนุษย์ออกเป็นเพศหญิงหรือเพศชายเท่านั้นเป็นปัญหาอย่างมาก เพราะในสังคมวัฒนธรรมไม่ได้มีมนุษย์แค่ 2 เพศ ดังนั้นในทางสังคมศาสตร์คำว่า “เพศสภาพ” (Gender) จึงไม่ได้เป็นการแบ่งมนุษย์เป็นแค่เพศหญิงเพศชายเท่านั้น คำศัพท์ต่าง ๆ อาทิ เกย์ เกย์คิง เกย์ควีน กระเทย ติ๊ด ทอม ติ๋ ฯลฯ บุคคลเหล่านี้ล้วนไม่ได้มีอาณาเขตของตนเองในความเป็นเพศหญิงเพศชายเท่านั้น

เรื่องทางเพศ/ประเวณี (Sexuality) หมายถึง ความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ อาทิ การเกี่ยวพาราสี ความรัก การหมั้น การแต่งงาน การตั้งครรภ์ การคลอดลูก มรดกเพศสัมพันธ์ การข่มขืน การขายบริการทางเพศ ฯลฯ ซึ่งเรื่องทางเพศในกฎหมายล้านนาก็คือ “ค้นหาอาลัย”¹ เรื่องทางเพศเป็นมโนทัศน์ที่มีความหมายใหญ่และกว้างขวางมาก และนอกจากนี้คำว่า “Sexuality” ยังมีนักวิชาการหลายท่านแปลว่า ระบบความหมายเรื่องเพศ วิถีเพศ เพศวิถี ว่าด้วยเรื่องเพศ และภายใต้กรอบของจารีตวัฒนธรรมประเพณี เพศสัมพันธ์ที่ถูกต้องควรเกิดขึ้นระหว่างชายหญิงที่มีอายุ พอเหมาะ ต้องมีความรัก (Romantic Love) ภายใต้ความรับผิดชอบของคู่รักเงื่อนไยคือกระบวนการความเป็นหนุ่มเป็นสาว และต้องมีการเกี่ยวพาราสี การหมั้น การแต่งงาน การใช้ชีวิตร่วมกัน การแต่งงานจึงจะเป็นเรื่องที่ต้องการในความหมายของสังคม และควรจะอยู่ในระบบผัวเดียวเมียเดียว (Monogamous) เพื่อที่จะสืบพันธุ์ เพราะฉะนั้นเพศสัมพันธ์ที่ถูกต้องจะมีเงื่อนไยและมีวัตถุประสงค์²

กฎหมายมังรายศาสตร์ หมายถึง กฎหมายของพระเจ้ามังรายปฐมกษัตริย์ของเมืองเชียงใหม่ เป็นกฎหมายที่ใช้สืบเนื่องกันมาจนถึงสมัยการปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ 5 กฎหมายมังรายศาสตร์หรือกฎหมายล้านนาโบราณ ถูกนำไปใช้ในหลาย ๆ พื้นที่ ที่พระราชอำนาจของกษัตริย์ในอาณาจักรล้านนาคงครอบคลุมไปถึง

กฎหมายไทย หมายถึง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศไทย ที่ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับ 10) พ.ศ. 2533

¹ พริศรา แซ่ก้วย, “สั้น ๆ เกี่ยวกับเพศวิถีจากมุมมองสตรีนิยม”, เพศวิถี วันวาน วันนี้ และวันพรุ่งนี้จะไม่เหมือนเดิม, (เชียงใหม่ : ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547), หน้า13.

² ชลิตาภรณ์ ส่งเสริมสวัสดิ์, คำบรรยายประกอบการเรียนการสอน รายวิชา “Feminist Philosophy”, (เชียงใหม่, หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ภาคการศึกษาที่ 1/2545)